

Friezen, yn de oanfal

Pier Bergsma & Sytze T. Hiemstra

It Frysk is te rêden, mar dan moat der wol mear aksje ûndernommen wurde as oant no ta. It wurdt dus tiid foar in ‘Oanfalsplan Frysk’.¹ Dat ‘Oanfalsplan Frysk’ is opsteld troch de Feriening Frysk Underwiis, de Ried fan de Fryske Beweging, it Pedagogysk Wurkferbân fan de Fryske Akademy en de direkteur fan de Fryske Akademy, prof. dr. Reinier Salverda.² Salverda hat ek as earste de namme ‘Aanvalsplan/Oanfalsplan’ yntrodusearre.

It Ryk, de Provinsje en it Frysk

Friezen geane gauris wat rûch en ûnferskillich om mei harren eigen taal. De jongerein praat it Frysk hieltiten minder en as se it prate, dan sit it fol mei Hollânske wurden. It Frysk wurdt op it skoalplein in minderheidstaal. Dat liket net folle goeds te betsjutten foar de takomst. Oan de goede bedoelings fan it provinsjaal bestjoer kin it net lizze.

Fjirtich jier lyn publisearre de Ried fan de Fryske Beweging in stikmannich beskieden winsken (‘desiderata’ neamd) foar de Fryske Taal en Kultuer.³ De Ried gong yn syn programma fan winsken yn ‘e pleit foar in positive polityk foar de twadde rykstaal. De Ried liet

de fraach ‘in hoeverre overdracht van bevoegdheden van het rijk aan de provincie aanbeveling zou verdienen’ noch bûten beskôging. Tweintich jier letter konstatearret de Ried yn in notysje foar de ryksoerheid dat it belied noch altiten stagnearret. De Ried komt dan fannijs mei syn winsken en merkt dêrby mei klam op: “Een dergelijk beleid zal alleen resultaat opleveren wanneer het is ingebed in een brede strategie, d.w.z. met inbegrip van sociaal-economische maatregelen.”⁴

Hjoed de dei hat de ryksoerheid de 48 bepalingen út it Europeesk Hânfêst foar Regionale Talen en Talen fan Minderheden, dy’t it sels ratifisearre hat, noch lang net allegearre

goed útfierd. It saneamde ‘Committee of Experts’ fan de Ried fan Europa hat it Ryk al twaris op ‘e fingers tikke oer it net foldwaande neikommen fan dy ûndertekene ferplichtings foar de Fryske taal. It is in grut probleem dat op it stuit it foech foar it Frysk by in ryksoerheid leit dy’t noch altiten net folle wurk fan it Frysk makket en dêr ek neat ‘mei hat’, wylst ús eigen provinsjale oerheid wetlik net of amper in aktiver belied fiere kin, foaral omdat er dêr it foech ta mist. De fraach wa’t it bêste it foech foar it Frysk hawwe kin, begjint dus aloan mear te twingen. Formele ferantwurdlikheden yn domeinen lykas it ûnderwiis kinne folle better fan de ryksoerheid nei de Provinsje Fryslân oerdroegen wurde. Yn dat ramt past ek de oanbefelling fan de kommisje ‘Oanfalsplan’ om te kommen ta in ‘Sintrum foar de Fryske Taal en Kultuer’ (sjoch fierderop), dat soargje moatte soe foar in yntegrearre oanpak fan it

belied foar de eigen taal en kultuer yn de ûnderskate maatskiplike libbenssfearen.

Net dat der yn de rin fan de tiid neat foar it Frysk bedijd is. De Provinsje fiert al inkelde desennia in positive polityk foar it Frysk. Omrop Fryslân bringt Frysktalige radio en televyzje. Foar it basis- en it fuortset ûnderwiis binne der goede Frysktalige metoaden. Sa binne der tydlingswei dochs noch aardich wat winsken fan de 'Ried fan de Fryske Beweging' honorearre. Dat alles is lykwols net genôch om it Frysk te behâlden en om it in folweardich plak njonken it Hollânsk te jaan. As der net mear dien wurdt, sil it Frysk wat langer wat mear terrein ferlieze en op 'e lange doer ferdwine. Nettsjinsteande in stikman-nich wetlike foarskriften en it tanimmende omtinken foar streek- en minderheidstalen en kultueren hawwe talen as it Frysk it dreech.

Troch de tiid hinne hat it Hollânsk in sterke posysje opbouwe kinnen. In jierrenlange Haachske taalpolityk foar it Hollânsk oer en de migraasje nei Fryslân hat dy posysje ûnbidich fuortsterke. Sels op it platte-

lân. Der is net folle ekonomyske needsaak (mear) om it Frysk te brûken. Hast eltsenien yn de provinsje kin it Hollânsk ommers wol ferstean en prate. De nammejouwing (gemeenten, plakken en wetters), kranten, tydskriften, it ûnderwiis, de soarch, de rjochtspraak, it sosjale libben en it bestjoer wiene en binne yngeand beynfloede troch de oerhearsking fan it Hollânsk. As wy it Frysk bewarje wolle, dan moat dy taal dus folle mear brûkt wurde yn it libben fan al den dei.

Oanfalsplan Frysk

Neffens de opstellers fan it 'Oanfalsplan Frysk' moat it Frysk in dominant plak krije as earste taal yn ûnderskate maatskiplike domeinen. Dat jildt yn it foarste plak foar it bestjoer. Alle amtners en politisy hearre de taal goed ûnder de slach te hawwen. Soks hoecht men út soarte net daliks te easkjen fan lju dy't hjir noch mar krekt wenje. Mar in taal is te learen, benammen in taal dy't, njonken grutte ferskillen, ek hiel wat oerienkomsten hat mei it Hollânsk. It Frysk en it Hollânsk binne besibbe Germaanske talen. Dêrom moat in ferplichte behearsking in beneamings- en funksje-eask wêze foar eltsenien dy't yn ús provinsje in funksje hat of hawwe wol yn it bestjoer. Dat jildt fansels benammen foar in Kommissaris fan de Keninginne. Dy moat it goede foarbyld jaan. Foar de rjochterlike macht, de polysje, it soarchdomein, de kultuersektor, guon media en it ûnderwiis leit dat prinsipieel net oars.

Noch hiel wat basisskoallen meitsje der in potsje fan as it giet om de oerdracht fan it Frysk oan har learlingen. Yn it fuortset ûnderwiis, it spesjaal ûnderwiis en it beropsûnderwiis is de posysje noch swakker. De kommisje 'Oanfalsplan' pleitet dêrom foar in wetlike ferplichting as eksamenfak foar alle learlingen en in wetlike ferplichting om it as fier- en ynstruksjetaal te brûken. Op de beide Fryske pabû's moat de Fryske taal, kultuer en skiednis in folweardich plak krije. It liket de opstellers fanselsprekkend dat elts dy't as learkrêft of ûnderwiisassistint oan de slach wol yn it basis-, fuortset en spesjaal ûnderwiis, in treflike behearsking fan it Frysk hawwe moat. De easken dy't oant no ta oan de studinten steld waarden, binne fier ûnder de mjitte.

In positive ûntjouwing fan de lêste jierren is de trijetalige skoalle. Op it stuit binne der sa'n 15 basisskoallen dêr't it Frysk, Hollânsk (Nederlânsk) en Ingelsk as fak en as fiertaal yn brûkt wurde. De ûnderfinings dêrmei binne geunstich en de risseltaten yn alle trije talen goed. Omdat dat ûnderwiismodel tige bydraacht oan de behearsking fan it Frysk, leit it foar de hân om dat yn it hiele basis- en fuortset ûnderwiis yn te fieren.

Hoewol't der Fryske televyzje is, is it oanbod te beheind. Der moat oer de folsleine breedte in folweardige Fryske stjoerder komme, mei benammen in grut ferskaat oan programma's foar de bern en de

jongerein. Yn geef Frysk fansels. Yn de beide provin-
sjale deiblêden spilet it Frysk in tige ûndergeskikte
rol. Yn it 'Oanfalsplan' wurdt útsteld om alle dagen
dat de krante ferskynt, op syn minst in pear siden
folslein yn it Frysk op te nimmen en net allinnich
oer regionale saken, mar ek oer lanlike en mondiale.

As it Frysk it plak kriget dat it winliken fertsjinnet,
dan moat de regionale ekonomy ek mear mei en yn
dy taal dwaan. Tink ris oan de reklame foar de Fryske
televyzje dy't noch fierstente faak yn it Hollânsk dien
wurdt. Krekt as soene de ynwenners fan ús provinsje
it Frysk net begripe. Benammen de Fryske bedriuwen
en it Fryske toerisme soene de eigen taal folle mear
brûke moatte, omdat it in unyk 'selling point' is, wat
aparts dat ekstra bydraacht ta de winst.

De takomst fan it Frysk hinget foar in grut part ôf fan
de Friezen sels. It binne foaral de âlden dy't fandat-
oangeande in wichtige taak hawwe. Harren foarbyld
en hâlding soe wolris de trochslach jaan kinne. Alden
moatte it gefoel krije dat harren bern troch in goede
behearsking fan it Frysk letter in better plak op 'e
arbeidsmerk krije. Dat it yn 'e macht hawwen fan dy
taal ekonomysk fan betsjutting is. En dat se har bern
dêrmei dus ekstra kânsen jouwe en harren tekoart
dwaan soene as se it Frysk net oerdrage.

Al mei al wurdt it tiid foar (mear) aksje. Yn it
'Oanfalsplan' binne dêr hiel wat oanbefellings foar te

finen. Ien fan dy oanbefellings is dat der in 'Sintrum
foar de Fryske Taal en Kultuer' oprjochte wurde
moat, te ferlykjen mei de 'Welsh Language Board' yn
Wales. Advisearring, foarljochting, stipe, taalsoarch en
oare wichtige saken op it mêd fan de Fryske Taal en
Kultuer kinne sadwaande ûnderbrocht wurde yn ien
ynstitút. Dan komt der in ein oan de hjoeddeiske fer-
snipele oanpak en it neistribjen fan eigenbelang troch
ûnderskate organisaasjes.

Foar mear ynformaasje: sjoch it folsleine 'Oanfalsplan
Frysk', dat ek op it FFU-webstek oan te klikken is
(sjoch noat 2). Sa't it no stiet sil de Fryske Academy
(Mercator) healwei oktober in kongres hâlde dêr't de
útstellen fan de kommisje 'Oanfalsplan Frysk' op it
aljemint komme.

Noaten

- 1 Dit stikel is yn 't earstoan skreaun troch
Pier Bergsma. Sytze T. Hiemstra hat it út it
Hollânsk wei oerset yn it Frysk en it op plak-
ken oanfolle en bewurke. De Frysktalige ferzje
is ornearre foar kranten en tydskriften yn
Fryslân en Omrop Fryslân. De Hollânsktalige
foar de parse bûten Fryslân.
- 2 Oanfalsplan Frysk. Nei in fersterking fan de
ekonomyske en juridyske grûnslaggen fan it
Frysk. Gearstald troch in kommisje besteande
út drs. S.T. Hiemstra (Feriening Frysk

Underwiis; einredaksje), drs. P. Bergsma
(Pedagogysk Wurkferbân fan de Fryske
Akademy), dr. J. van der Bij (Ried fan de
Fryske Beweging), drs. T. Dykstra (Feriening
Frysk Underwiis), prof. dr. R. Salverda (Fryske
Akademy, dr. R.W. Valk (Ried fan de Fryske
Beweging). Drachten/Ljouwert, jannewaris
2008 (021007/1801082). Ek oan te klikken
op it webstek fan de FFU: [www.fryskebewe-
ging.nl/ffu/brieven2007/publikaasjes](http://www.fryskebewe-
ging.nl/ffu/brieven2007/publikaasjes)

- 3 Friese Taalpolitiek, desiderata betreffende de
politiek van de Rijksoverheid t.a.v. de Friese
taal en kultuur. Ljouwert: Ried fan de Fryske
Beweging, [1969].
- 4 Yn de dûbeltalige publikaasje: Friesland vraagt
een constructief Fries taalbeleid, notitie voor
de rijksoverheid van de Ried fan de Fryske
Beweging/Fryslân freget in konstruktif Frysk
taalbelied, notysje foar it ryksregear fan de
Ried fan de Fryske Beweging
Leeuwarden/Ljouwert, 1988.